Nehéz idők

A Szemle évtizedei (1)

„Tagadni múltat, mellet verve, megbabonázva, térdepelve..."
(Ady Endre)

A fordulat évének nevezett esztendőben (1948) alakult át a korábban Politikai Rendészeti Osztály, majd ÁVO néven működő hatóság, az ÁVH, amely 1949-ben szinte már korlátlan hatalommal rendelkezett. Bárkit letartóztathattak, internálhattak, kitelepíthettek, bíróság elé állíthattak, megfogalmazva az ítéletet, nem törődve a korábbi érdemekkel, hovatartozással. Magyarországon a kommunisták hatalomra kerülésekor 12 ezer 722-en voltak a büntetés-végrehajtási intézményekben, de 1955 novemberében már 37 ezren raboskodtak, decemberben pedig újabb 8 ezret fogadtak be, ám még 6 ezren kapták kézhez az értesítést, hogy rövidesen... A korábban soha nem létező börtönvilág komoly terheket rótt a társadalomra, mert a koreai háború kezdetétől (1950 tavasza) rohamosan emelkedtek a fegyveres testületek kiadásai. A hadseregnél a nemzeti jövedelem 25 százalékát fordították gépesítésre, fizetésekre, a BM-hez tartozók sem szűkölködtek, arról nem is beszélve, hogy a testületekhez „fölszereltek" százezreit az iparból és mezőgazdaságból toborozták éppen a munkabírók jelesebbjeiből, mert az öntudatosság, megbízhatóság került mindenhol előtérbe.

Különösen nagy gondot jelentett feltölteni a „szürkék" seregét, hiszen gyakran tologatták ide-oda a hol a BM-hez, hol az IM-hez soroltakat, akiknek 1956 nyarától szinte naprakészen kellett figyelniük az eseményeket. Ám döntő többségük tudásszintje, alkalmazkodási képessége jócskán elmaradt a kívántaktól valamennyi területen; a „beiskolázott" katonák, rendőrök, bv-s „elöljárók" végzettsége igencsak alatta volt az elvárhatónak, de azt gyorsan felmérték, hogy nem lehet a korábbi hangnemben parancsolgatni az elítélteknek. Október 24-e után az őrök sapkájáról sorra lekerült a vörös csillag, a nekibátorodott politikaiakat nem szidalmazták, számos helyütt megszűnt a kötelező munka, az egyik női börtönben pedig a „Lili bárónő"-nek nevezett parancsnok egész nap a folyosón járkálva csitítgatta az érdeklődőket, a „Kiblien Gvardia"-ként emlegetett vécé helyiségeiben pletykálkodókat. A férfi smasszerok fáradtan, borostásan, mogorván teljesítették szolgálatukat, igyekeztek távol maradni a „balhéktól", dobozszám osztogatták az ÁVH-soknak készített cigarettát, „Maradjanak veszteg az urak!"– nyugtatgatták a sétára sem engedett rabokat. A Gyűjtőben október 31-én terelték össze a még bennlévőket és utoljára nyitotta ki ajtajukat egyenruhás felügyelő: másnap reggel T–34-es tank döntötte be a vasalt kaput és leparkolt a sok száz kivégzést látott udvaron!

Osztályszempontú közkegyelem

Az uniformisukból sietősen kivetkőzött fegyőrök komoly gondként szembesültek a körülményekkel, hiszen az utóbbi nyolc esztendőben gyakorta kerültek kínos helyzetbe, mert a tegnap még zárkalétszámot jelentő életfogytos hirtelen miniszter, tábornok, ve-

zető politikus lett, és nyakon csapathatta volna harsány őrizőjét. A forradalom kitörése, majd leverése utáni hetekben óvatosan keresték helyüket, de november 4-e után, látva a fegyveres karhatalmista alakulatok erősödését, akik (a szovjeteknek köszönhetően) szinte korlátlan hatalommal rendelkeztek. A három hadosztálynyi, körülbelül tízezernyi főre tehető „pufajkások" alakulatai, amelyek közép- és felsőszintű parancsnoki teendőit az október 28-án megszüntetett ÁVH leszerelt tisztjei kapták, fokozatosan nekibátorodtak. Persze a sztálinista párttagok igyekeztek háttérben maradni, ám nem rejtették véka alá könyörtelen megtorlásra irányuló akaratukat. Kádár, Münnich, Kiss Károly és a velük rokonszenvezők (alig negyvenezren) még nem rendelkeztek az annyira óhajtott erővel, hogy rögtön letartóztathatták volna valamennyi ellenségüket, de nem tétlenkedtek: november közepétől mind több csuklóra került bilincs. Elfogták *Tóth Ilona* szigorló orvosnőt, törbe csalták a jugoszláv nagykövetségről távozó Nagy Imrét és híveit, rács mögé kerültek az *Élünk* és az *Október 23.* című lapok szerkesztői, a munkástanácsok vezetői, mert az MSZMP december 2–5. között ülésező Ideiglenes Központi Bizottsága ellenforradalomnak minősítette a felkelést.

Az esztendő 12. havának elejétől naponként zúdítottak sortüzet a fegyvertelen tüntetőkre (5-én Budapesten, 6-án Tatabányán, 8-án Salgótarjánban) és attól rettegve, hogy a vétlen halottakat, sebesülteket gyászoló tömegek megbosszulhatják a kormány leszámolási törekvéseit, december 11-én országos statáriumot hirdettek, bevezetve a rögtönítélő bíráskodást: 17-én mondták ki az első halálos döntéseket, amelyeket sietősen végrehajtottak. A miskolci *Soltész József*, a kecskeméti *ifjú Góbor Ferenc* és a kesztölci 24 éves bányász, *Minczér József* már nem élhette meg a karácsonyt. A központi sajtótermékek december 20-tól rendszeresen közölték szűkszavú hírekben, hogy kiket, mikor, milyen vádakkal..., de alig néhány nagyobb perről adtak részletesebb beszámolót. A tájékoztatással kapcsolatos részleges vagy teljes korlátozás a hatalom gyengeségét bizonyította, hiszen a Tóth Ilonka perben kötélre érdemesített Gáli József és Obersovszky Gyula életét a nemzetközi tiltakozás mentette meg, de a további négy vádlottat kivégezték.

A szabadságharc eltiprására törekvő politikusok, a fegyveres erők irányítói fölismerték, hogy nem a köztörvényes bűnözőket kell mihamarabb kézre keríteniük, sokkal inkább az „eseményekben" közvetlenül résztvevők őrizetbe vétele a halaszthatatlan feladat, emellett az ország valamennyi bvintézményében döntő tényező a kegyetlen szigorúság, a vakfegyelem vállalása, betartása. Ám a feltétlen behódoláshoz megfelelő férfiakra-nőkre volt szükség, akiknek kétségük sem lehetett afelől, hogy a lefogottak jogosan várnak kötélre, 5–15 évig terjedő börtönre. Ezt az elvakult magatartást azonban csak következetes okítással, az érintettek szellemi-lelki szintjéhez igazodó magyarázgatással vélték megvalósíthatónak. Ilyen helyzetben látott napvilágot a Bv. Országos Parancsnokságának folyóirata, a *Büntetés-végrehajtási Szemle*. Az első-második összevont szám 1957 februárjában hagyta el a nyomdát, közölvén az olvasókkal, hogy a testület kiadásában korábban évekig létező *Őrség* című időszaki lap helyébe lépnek és két feladat teljesítéséhez adnak segítséget!

„... a biztonságos őrzés és az elítéltek nevelése. Minden más munkát ennek kell alárendelni. Hogy ezt megvalósíthassuk, tá-

maszkodnunk kell a népi demokráciák, de elsősorban a Szovjetunió több évtizedes büntetés-végrehajtási gyakorlatára, és a tapasztalatok magyar viszonyoknak megfelelő alkalmazására."

Hát, igen!

A következő oldalakon megkapták a magukét az „ellenforradalmárok", mert galád módon kihasználták az MDP-n belüli szétházást, bomlasztották a népi demokrácia államrendjét, behatoltak a kormányzati szervekbe és a munkásosztály soraiba, támogatták a polgári restaurációt, irtóhadjáratot kezdeményeztek „minden ávós" ellen. Aztán jött a nagy figyelmeztetés a kiváló szolgálattévőknek, akik úgy vigyáztak a párt egységére, mint a szemük fényére: *„Melyek a legfontosabb elvi kérdések, melyeket feltétlenül tisztázni kell?"* A proletariátus diktatúrájának helyes értelmezése, hiszen egyesek megfeledkeztek arról, hogy a demokrácia nem lehet osztálytartalom nélkül. *„Jelenleg az ellenforradalom két területen van igen aktív támadásban: mindenekelőtt falun, megpróbálva a parasztok nyugalmát felbolygatni és az iskolákban, az első elemistáktól az egyetem utolsó évfolyamáig."*

Nem az élcelődés szándékával említjük, hogy esztendőkig békén hagyták a nyolc általánossal sem rendelkező fegyőröket, mert ajánlatos résen lenni: *„Gyakran tapasztaljuk, hogy bv. beosztottak – köztük becsületes elvtársak is – felelőtlenül rágalmaznak, gúnyolnak vezetőket. Nemegyszer a tisztek, parancsnokok füle hallatára teszik ezt, anélkül, hogy ezért felelősségre vonnák. Sajnos, ez a hiba a parancsnokságunkon is fellelhető. Ezzel nemcsak elnézzük a vezetők lejáratását, hanem hozzájárulunk a fegyelem megbontásához is. Régi munkásmozgalmi, kipróbált elvtársak becsületét kezdik ki felelőtlenül, anélkül, hogy a legkisebb mértékben is meggyőződtek volna az általuk hirdetett, helyesebben suttogott vádak valódiságáról!"*

Nevezetesen: a népszerűséget hajszolók az *„Én se bántlak, te se bánts..."* elv alapján takargatják, hogy merre jártak (bujdostak) ama kockázatos tíz nap alatt. *„Nincs szükség a hibák felnagyítására...!"* – intették az őszinteségre törekvőket és ebben az összevont számban követelményként fogalmazták meg, hogy a bv. olyan egységes testület legyen, amelynek tagjai szeretik hivatásukat, hűen, odaadóan szolgálják a népi demokráciát, bíznak a kormányban, védik a proletárdiktatúrát, a munkáshatalmat.

Márciusban – rögtön az első oldalon – köszöntötték 1945. április 4-ét, amikor a „hős Szovjet Hadsereg segítségével" (és immáron másodszor) „felszabadult" az ország, le kell sújtani az osztályellenségre, éljen a párt. Még csak véletlenül sem említették az időközben már tomboló borzalmakat, hogy felélesztették az 1953-ban megszüntetett internálást és közbiztonsági őrizet címén bárkit fogságba vethettek! (1960. április 1-jéig.) Azt is „kikerülték", hogy fölakasztották *Dudás Józsefet* és *Szabó Jánost*, elítélték a munkástanácsi vezetőket, életfogytiglant kaptak írók, művészek, tudósok, viszont a Szemlét két oldalnyi terjedelmet szánt a ruházati ellátás ismertetésére, leírva, hogy a hajtóka színe sötétkék, a vállszalagok megegyeznek a rendőrségnél már jóváhagyott fazonnal, rendfokozati színekkel, sávokkal, csillagokkal. A MÚK (Márciusban Újra Kezdjük) rettegést kiváltó jelszavának hónapjában már tucatnyi kivégzettet gyászolhattak a hozzátartozók és *Kállai Gyula* a Romániába internáltak közül leválasztotta e tavasz idusán azokat, akik ellen nem akartak pert indítani: *Újhelyi Szilárd, Szántó Zoltán, Lukács György, Vas Zoltán* kegyelmet kaptak.

A *Büntetésvégrehajtási Szemle* első évfolyamának további számait lapozgatva az a kép formálódhatna a kort nem ismerő olvasóban, hogy lám, mennyire komolyan vették a rabmunkáltatás továbbfejlesztésével kapcsolatos disputákat, mert a *„szocializmust építő társadalomban nem zsákmányolják ki a szabad dolgozókat, úgy nem cél az elítélt, a társadalomtól elkülönített személy kizsákmányolása sem..."* A munka ünnepének havában már részletes tartalomjegyzékkel, impresszummal jelent meg a *Czakó Zoltán* szerkesztette folyóirat, példányonként 1,20 forintos áron, de hiába keresni akár kurta hírt is arról, hogy 1957. április 13-án 12 évnyi börtönre ítélték *Farkas Vladimir* egykori ÁVH-s ezredest, és hat nappal később 16 esztendőt kapott apja, a rettegett hadügyminiszter, *Farkas Mihály*, de mindkettőjük büntetését a végrehajtási közkegyelem megfelezte.

Fölösleges (bár nem feltétlenül hiábavaló) próbálkozás földeríteni, hogy kiket, miféle követelmények szerint választottak ki az Államvédelmi Hatóság hajdani vezetőinek (köztük volt Péter Gábor is) őrzésére, felügyeletére. Döbbenetes az a pökhendiség, ami jellemezte az 1948-tól 1956-ig tartó kommunista diktatúra gyilkosainak magatartását azon falakon belül, ahová tízezreket juttattak teljesen kiszolgáltatva a kíméletet nem ismerőknek. Megkülönböztetett figyelmet követeltek maguknak a Gyűjtőfogházba érkezésük pillanatától, miközben pár méternyire tőlük a korlátlan bosszú érvényesült akadálytalanul. Farkas Vladimir, a *Nincs mentség* című, 1990-ben megjelent könyvében részletesen idézi fel rabságának történetét, mit is jelentett az osztályszempontú közkegyelem kivételezettjeihez tartozni.

„Még a folyosón voltunk, amikor Tihanyi alezredes szabályos eligazítást tartott nekünk. Azzal kezdte, hogy felettesei utasítását hajtja végre, az ő döntésüket közli. Ezek szerint továbbra is megtarthatjuk civil ruhánkat. A zárkák nem lesznek bezárva. Reggeltől sötétedésig akkor tartózkodhatunk a drótkerítéssel körülzárt udvaron, amikor akarunk, személyi kosztot fogunk kapni, ezen kívül ha van pénzünk, spájzolhatunk a börtön kantinjából. A jogszabályi előírásoknak megfelelően 6 havonta kapunk beszélőt és 3 havonta válthatunk levelet.

A bejelentés teljesen váratlanul ért bennünket. Azonnal tiltakoztunk, hogy elvonják tőlünk az eddig élvezett és továbbra is megígért kedvezményeket. Tisztában voltam azzal, hogy ezt az intézkedést csak a legmagasabb szinten hozhatták, ezért nem csatlakoztam apám Tihanyi elleni kirohanásához. Ugyanakkor én is tiltakoztam a korlátozó intézkedések ellen, és követeltem a megígért kedvezmények visszaállítását. A börtönparancsnok a felforrósodott légkörben is nagyon nyugodt és fegyelmezett maradt."

Ne feledjük, hogy 1957 tavaszán a volt MDP-tagokból alig 300 ezren „igazoltak" át. A „pufajkások" burkolt követelésére kampány indult az ÁVH-sok rehabilitálására, Rákosi beadványaival ostromolta a moszkvai vezetést, hogy engedélyezzék hazatérését. Kádárt sarokba szorították, de sikerült az MSZMP szervezésekor támogatókat szereznie az Ideiglenes Központi Bizottság 23 tagja közül (Marosán György, Rónai Sándor, Apró Antal, Kállai Gyula, Fock Jenő, Uszta Gyula, Aczél György, Gáspár Sándor, Fehér Lajos stb.), így nekikezdhetett a karhatalmisták leszereléséhez, átszervezhette a rendőrséget, katonaságot, és 1957 februárjában létrehozhatta a Munkásőrséget. A büntetés-végrehajtás állományán belül sem maradt ez nyom nélkül, ám először csak annyit kértek a bv-sektől, hogy tegye-

nek fogadalmat: *„... hazámnak, a szocializmust építő Magyar Népköztársaságnak, dolgozó népünk hatalmának és rendjének hűséges, tántoríthatatlan őrzője és védője leszek minden ellenséggel szemben, ha életem és vérem feláldozásával is. (...) Az államtitkot, a hivatali és szolgálati titkot híven megőrzöm"* – mert az ellenség mindent elkövet, hogy kifürkéssze a személyi állomány összetételét, ütőképességét, az elítéltek létszámát, az objektumok biztonságát, műszaki állapotát.

Még találgatni is felelőtlenség (négy évtizeddel később) a 4-5 órás értekezleteken ledorongoltak érzéseit, hiszen az MSZMP-be átigazoltakat azzal macerálták, hogy *„egyesek illendőségből vagy állásuk féltése miatt kérték fölvételüket"*, a tartózkodók viszont *„nem akarnak összeforrni a tömegekkel, gátolják az elvi és cselekvési egység megteremtését, anarchiába fullasztják a pártéletet."* Borítsa a jótékony feledés fátyla a dolgozatok szerzőinek nevét, most és alkalmasint a későbbiekben is, mert a Büntetésvégrehajtási Szemle megszűnéséig tartó esztendőkben (1962 decemberéig) olyan eszmefuttatások, jogszabály-magyarázatok, irodalomként közreadott szösszenetek torlódtak össze a hasábokon, amelyek alkotóiból számosan nem tagadhatták (volna), hogy alaposan ismerték az „apacstanyák" suk-sükös nyelvezetét. Netán mentségül a levélcenzúrákkal foglalkozóknál: az úgynevezett „tolvajnyelv" szavainak gyomlálgatásakor annyira azonosultak eme világ *ajser* (gazdag) kifejezéseivel, hogy saját cikkeikből sem *„hippelték"* a selejtet, mert ezt a *durung* (őr) is könnyebben megérti.

Ha pusztán statisztikai adatokkal követjük nyomon a tényeket, miszerint 1957 januárjában még erőteljes létszámapadás volt a börtönökben, amit a rohamos túlzsúfoltság állapota váltott fel, joggal fogalmazódik meg a kíváncsiság, hogy az 1957/108. számú rendelet értelmében mekkora zűrzavar lehetett a „befogadásoknál", hiszen a bosszúra áhítozó hatalom egyik kezével rogyásig töltötte a fegyintézeteket, de figyelembe kellett vennie a mezőgazdasági termékek betakarításának szükségességét, tehát haladékot adni némelyeknek. Azt nem hangoztatták, hogy kevés a férőhely, annak beismerését sem támogatták: *„túl sok dolgozó paraszt, téesztag vett részt a sajnálatos eseményekben"*, inkább 3 évnyi próbaidőre felfüggesztve kezdték meg az egyéni kegyelmek tömeges kihirdetését, amiben nem részesedhettek a korábban politikai, vagyon elleni, spekulációs okok miatt már felelősségre vontak, a *„megdöntött fasiszta rendszer vezetői és a volt kizsákmányolók"*.

„Elítélt, elítélt, egyforma mind!"

Az MSZMP Politikai Bizottsága az 1957 júniusában hozott határozatában módosította a pártszervezetek, és az állami, társadalmi intézmények kapcsolatát, miközben átfogalmazták a Rákosi-féle, *„Aki nincs velünk, az ellenünk!"* jelszót, hogy *„Aki nincs ellenünk, az velünk!"*, de a „téglafalak" mögött és a bíróságokon tombolt a megtorlás szándéka. A Berecz János *Ellenforradalom tollal és fegyverrel 1956* című könyvében található adatok szerint *„... 1956. november 4-től 1957. július 31-ig közvádas bűncselekmény miatt 28601 személyt ítéltek el, közülük 6321 főt a Népköztársaság elleni (tehát politikai) bűntettek miatt."*

Tessék elképzelni a tanácstalanságot, hiszen az országos, a megyei, a járási és városi börtönökben munkájukat végzők nem maradhattak „semlegesek", mert alig egy

esztendővel korábban látták-tapasztalták, hogy október vége felé kikből alakultak a bévés forradalmi bizottságok, miféle utasításokat adtak, különösen a nyugati határszélen lévő intézményekben. Ám ugyanezek (ha nem is valamennyien) sietősen „önkritikát gyakoroltak", és a hatalom megbocsátott: szüksége volt a bármikor sarokba szorítható „eltévelyedettekre", nekik pedig az egyenruhára, és az ezzel járó anyagi, erkölcsi előnyökre. A fegyőrök (tisztek) döntő többsége falusi vagy munkás környezetből került 1956 előtt a testülethez, és irigyelték (utálták!) őket kivételezett helyzetükért, de a forradalom bukása után tartaniuk kellett attól, hogy ismét robotolhatnak keményen, továbbá rettegtek a szégyenkezéstől is: a fegyveres testületektől leszerelteket ritkán fogadták békességgel vissza falujukba, gyárukba.

Szinte hadititok gyanánt kezelték a személyi állomány iskolázottságának adatait. Mint már említettük, nem is nagyon erőltették az állami oktatásban való tömeges(ebb) részvételt, hiszen az 1956/57-es tanévben 316-an iratkoztak általánosba, 104-en gimnáziumba és különféle technikumokba, 34-en egyetemekre, ám a nyolc osztályért kezdett küzdelemben alig tíz százalék birkózott sikeresen a feladatokkal és a lényeget tekintve hozzávetőlegesen négyszázhatvan főből 55-en kaptak bizonyítványt. Az ekkora méretű lemorzsolódást nem lehetett a „sajnálatos események"-kel magyarázni; a Büntetésvégrehajtási Szemle 1957. szeptemberi számában sem próbálkoztak effélével, csupán azt említették, hogy „az elvtársak önfegyelme hiányos". Természetesen komoly terjedelmet szenteltek az ideológiai „fejtágításoknak", párhuzamosítva az 1945 előtti börtönállapotokat a későbbiekkel, előtérbe tolva a közkegyelmi rendeletekkel kapcsolatos történeteket. Ennek fontossága érthető, mert ez idő tájt tiltakoztak az ENSZ Ötös Bizottsága jelentése, a magyar ügy megtárgyalása ellen, hogy ne kerüljön az Egyesült Nemzetek Szövetsége 12. rendkívüli közgyűlésének napirendjére az Andersen (a később rejtélyes körülmények között meghalt diplomata) összeállította dokumentumok ismertetése.

Ez komoly vihart kavart országszerte, mert Kádárék felismerték a nemzetközi vélemények fontosságát, de „belügyként" akartak kezelni mindent, ami a büntetésvégrehajtáshoz kapcsolódott, nehogy azt a következtetést vonják le némelyek: vétlenül kerültek tízezrek zárkákba és csak a köztörvényesek reménykedhettek április 4-én, május 1-jén, november 7-én amnesztiában. A politikai menekültként valamelyik nyugati államban élő, ám a hazai eseményeket nyomon követő egykori rabok pontos adatokkal segítették a felméréseket, hogy az első népbírósági pertől 1956 októberének végéig miként működött a büntetés-végrehajtás Váctól Szegedig, Sopronkőhidától Sátoraljaújhelyig, megemlítve őrzőik nevét, emberségüket és/vagy komiszkodásaikat.

A folyóirat első évfolyama utolsó negyedévének számait olvasva megdöbbentő a tudálékoskodó magabiztosság, az addigra már vagonnyi mennyiségben terjesztett „Fehér könyv"-ek hangneméhez igazodó szellemi színvonaltalanság. Az *Emlékezés egy elvtárs hősi halálának évfordulójára* című vers (?!) szerzőjének neve mellett ott a főtiszti rendfokozata is, ami példa nélküli a magyar sajtótörténetben, noha Petőfi Sándortól Devecseri Gáborig akadt egynéhány őrnagy és ezredes. Ám ennél is érdekesebbek az olyan témájú eszmefuttatások, mint *A munkás-paraszt szövetség szerepe és feladata a proletárdiktatúrában.* A szerző leg-

nagyobb felismerése a marxista-leninista okítás helyeslése, miszerint a „parasztság nem egységes osztály", de a munkásosztály szövetségese, és ennek a kapcsolatnak erősítése fontos politikai feladat. A kormány szándékának támogatása elsőrendű feladat lett, hogy a népesség elfogadja a hatalomátvételt, tudomásul véve a felemás intézkedéseket, nevezetesen: a Kossuth-címert összeházasították a Rákosi-féle országjelvénnyel, 1957 szeptemberétől ismét bevezették az orosz nyelv kötelező oktatását, és Kádár megígérte a földművesek szabad cselekvését. (Kellett a kenyér: csak az '50-es évek végétől kezdtek durván a „mezőgazdaság szocialista átszervezéséhez"!) A bévés intézményekben „vitathatatlan fontosságú" feladat lett a személyzeti munka, az alkalmazottak ellenőrzése.

„Nyilvánvalóan a Belügyminisztérium tudni akarja, hogy a párt- és államapparátus ilyen fontos és bizalmas posztján kik dolgoznak, milyen elvtársak teljesítenek szolgálatot azokban a feladatokban, ahol a feladat nem más, mint az ellenséges tevékenységet folytatott osztályidegen és a társadalomból kizárt egyének biztonságos őrzése és a lehetőségek határain belül azok jó irányba nevelése. (...) Minden vezetőnek következetesen küzdenie kell az egyes objektumoknál ma még helytelenül megnyilvánuló »minisztériumellenes« hangulat ellen. Nem megengedhető és tarthatatlan továbbá az, hogy egynémely elvtársunk – elsősorban parancsnokunk – az őt ért jogos vagy vélt sérelmek miatt a Belügyminisztériumról, az ott szolgálatot teljesítő – sokszor magas rangú – vezetőkről minősíthetetlen hangon és módon nyilatkozik."

A személyes példamutatás fontossága még arra is kiterjedt, hogy a szolgálatban lévőknek miféle kötelességei vannak az elítéltek hozzátartozóival szemben. A „vérrelvassal" helyreállított „törvényes rend" hangoztatói 1957 őszén még komolyan vették a bv. szabályzat 346. §-át, miszerint a letartóztatottak mennyi (és hány éves) látogatót fogadhatnak. Az éltanuló, 14 éven aluli gyermekek külön engedélyt kaphattak, hogy „jelvényüket megmutathassák" apjuknak-anyjuknak. Nagy öröm lehetett a politikai fogoly szülőknek kézben tartani, nézegetni a vörös csillaggal cicomázott kitüntetést, ám a bennük dúló vihart csitítgathatta az öröm és büszkeség: valamire csak viheti a gyerek. Más volt a helyzet a különösen nagy elővigyázatosságot követelő közbűntényesek hozzátartozóival, mert támadásra alkalmas eszközöket is tartalmazó csomagokkal érkeztek és a beszélők alkalmával a *„zsúfolt sorokban tömörülő látogatók között egy-két zsebmetsző nagyszerűen tudott dolgozni. Különösen a cigányasszonyok veszélyesek."*

A 11–12. összevont számban, rögtön az elején, a KISZ első értekezlete utáni véleményeket összegezte a leggyakrabban publikáló bv. százados. Nem idézünk az Ifjúsági Szövetség tanácskozásán elhangzottakból – a DISZ-szel való hasonlítgatások épületes szövegeiből –, de ha már leporoltuk az oldalakat, egy rövidke fejezetet mégis átmásolunk: *„Nevelni kell a fiatalokat tervezgetésre, a jövőbe való hitre, bizalomra és jövőért való küzdelemre. Nevelni a jószívűségre, udvariasságra, becsületességre, mások iránti szeretetre, tiszteletre. Foglalkozni kell ennek érdekében énekléssel, verseléssel, tánccal, színjátszással, mert mindez formálja, műveli (Sic! – H. L. G.) a fiatalok érzelmi világát. A fiatalok formálásának igen nagy jelentős módja a különböző munkaakciók szervezése is. Olyan munkaakcióké, mint a fásítás, a »dunai gátépítés«, a Hanság le-*

csapolása, az országutak javítása. A társadalom javára végzett közös munkával válnak a fiatalok a Magyar Népköztársaság hű fiaivá. Jöjjenek hát létre állandó jellegű »ifjúsági segítő brigádok«, országos és helyi jellegű munkaakciók, társadalmi feladatok elvégzésére."

Most nem részletezzük az építőtáborok nagy kalandjait, de arról tegyünk említést, hogy 1957. december 21-én az Országgyűlés egyik szónokaként *Szénási Géza* legfőbb ügyész és *Domokos József*, a Legfelsőbb Bíróság elnöke bejelentette: *„Az ellenforradalmi ügyekben történő felelősségre vonás még nem fejeződött be!"* Vagyis készülődtek az annyira tagadott megtorlásra, ám tartottak az ENSZ ellenőrzési követelményeitől, hogy szeretnének találkozni a politikai okok miatt fogvatartottakkal, a halálos cellákban várakozó nőkkel, fiatalkorúakkal. Mindezekről a Szemle év végi számában nem tettek említést, de bejelentették: *„Minél magasabbrendű valamely társadalom, annál fokozottabban törekszik a bűnözés megelőzésére, a bűntettesek nevelésére."* A Heti Híradó, mint a letartóztatottak nevelésének egyik eszköze szerkesztői főleg a személyi állomány véleményét akarták közzétenni. Ám rögtön latolgathatták a lap megjelenésének szükségességét: *„Minek az elítélteket hírekhez juttatni?"*, *„Ezeken úgysem fog a nevelés"*, *„Aki börtönbe kerül, javíthatatlan!"* A személyi állományt megosztották, hogy aki börtönbe kerül, mind ellenség, ezeknek a *„proletárdiktatúrában nem jár más, csak megtorlás!"* Rengetegen helyeselték ama véleményt: *„Nem volt helyes az az intézkedés, amely biztosította az újság megjelenését!"* Mielőtt elköszönnénk az '57-es esztendőtől, tegyünk említést *A katonai elítéltekkel kapcsolatos büntetésvégrehajtási feladatok* című dolgozatról, mert a KSH akkori adatai nem tartalmazták a katonai bíróságok intézkedéseinek statisztikáit, pedig 1957 novemberéig statáriális eljárásokat csak ők folytathattak, de... az államellenes bűncselekménnyel vádolt katonák, rendőrök felelősségre vonása a későbbiekben is (még évekig) az ő hatáskörükbe tartozott. (A polgári bíróságok 4219 főt, a katonaiak 2031 személyt ítéltek el. H.L.G.) Elegendő föllapozni *Lajtai Vera* és *Hollós Ervin* köteteit a Köztársaság téri, a Tolnai Lajos, illetve a Víg utcai eseményekről. Ne feledjük az időpont fontosságát, hiszen alig egy évvel korábban tettek esküt *Dobi István* kormányfő előtt a Nagy Imrével pár napon át rokonszenvező „disszidensek", akik támogatták az „irgalom nélkül", 1957. december 12-én megszületett párthatározatot (103/1958. számú HM–IM–Legf. Ü. közös utasítás), amely megsemmisítette a bírói függetlenséget! Ez idő tájt kezdték „berendezni" zárkáikat az egykori ÁVH-s tisztek, rokonok. Farkas Vladimirnak emlékezete szerint, apjával kellett meghúzódnia:

„Két zárka állt rendelkezésünkre. Mindegyikben volt két rendes, sodronyos, matracos ágy, egy szekrény, sőt még egy íróasztal is. Természetesen mind a két zárka a szokásos börtönvécével volt felszerelve. Mosakodásra egy-egy hokedli, alumínium lavór és vizeskanna állt rendelkezésünkre. Apának az volt a javaslata, hogy az egyik zárkában aludjunk, olvassunk, írjunk, a másik zárkát pedig használjuk mosakodásra, élelmiszertárolásra, és csak ennek a WC-jét használjuk. Ez ésszerűnek tűnt..."

A forradalom megítélése 1958 elejétől jókorát változott, hiszen a Kádár-kormány (és az MSZMP hatalma, léte egyértelműen arra épült, hogy tagadniuk kell a felkelés okainak jogosságát, ugyanakkor figyelni az „osztályharcos" ítéletek nemzetközi követ-

kezményeire. Ám a Bv. Szemlében alig lehet nyomát lelni a Nagy Imre és társai ellen indított pereknek, noha február 6-án a Legfelsőbb Bíróság Népbírósági Tanácsa megkezdte a tárgyalásokat, de *Radó Zoltán* erélytelensége (betegsége?!) miatt félbeszakították a számos fegyőrt „megmozgató" tanácskozásokat. A „nincs bocsánat" elvét gyakorlatiasító hármas: *Biszku Béla–dr. Nezvál Ferenc–dr. Szénási Géza* fölismerték a várható bonyodalmakat, miszerint Hruscsov tisztázni akarja a hatalom törvényességét (ki is a miniszterelnök, mert nincs lemondó nyilatkozat), továbbá mennyire szükségszerű a nyugati államok véleményét komolyan venni, de fontos távol tartani a belügyektől Rákosit, illetve híveit.

A börtönök igencsak telítődtek és a „zárkákon belül erőteljesen folyt a nézetek harca", mint létező jelenség komolyan foglalkoztatta a nevelőket, bár a sajtótermék(ek)ben alig találkozni a politikai elítéltek számával, elhelyezkedésével, iskolai végzettségével. Nevezetesen arról, hogy a rabok java részének műveltsége messze túlszárnyalta fogvatartóikét, kezdve a tisztektől a kulcsokat zörgető „gajdolókig". Mindezek azonban egyáltalán nem érzékelhetőek a folyóirat hasábjain, csupán ilyesmire szántak nyomdafestéket: *„A 103/1958. számú közös utasítás felhívta a figyelmet arra, hogy a törvény teljes szigorával kell büntetni az ellenforradalmi bűncselekményt elkövető osztályidegeneket és huligán elemeket, de ugyanígy kell eljárni azokkal a dolgozó osztályhelyzetű személyekkel szemben is, akik osztálytudatukat tudatosan elárulva, főbenjáró bűncselekményt követtek el."*

Kezdetét vette az átcsoportosítás olyatén módon, hogy a társadalmi hovatartozás szerint (függetlenül a vádtól) „kategorizáltak", miközben az országos parancsnok elégedetten közölte: *„A személyi állomány jelentős lépést tett előre, mind a politikai, mind a szakmai fejlődésben!"* Ami azt illeti, a titkosított iratokban említették, hogy a BM BVOP szervezetten, a „zavaró körülmények kizárásával" hajtotta végre a mintegy 13 ezer elítélt átcsoportosítását, de a kivégzések számát nem közölték. A Bv. Szemle novemberi számában viszont terjedelmes riportokkal adtak hírt az alig korábban lezajlott választásokról: *A jólétre, a szocializmusra szavazzunk!* címmel. Négy helyre látogattak el a fotóriporterek, ám sehol nem említették, hogy mennyien kerültek kötélre januártól december végéig.

Fontos esztendő volt ez, mert Kádár 1958. január 27-i beszéde óta: *„Meg kell bocsátani a megtévedetteknek, de ugyanakkor a törvény teljes szigorával kell lesújtani a bűnösökre!"* – tovaszaladt hónapokban napirendre került a vallásos világnézet elleni eszmei harc, a „felvilágosító és nevelő munka" feladata, a kulturális forradalom célja, (augusztus 25-én jelentek meg az MSZMP művelődéspolitikai irányelveit tartalmazó dokumentumok), és ennek jegyében szervezték újjá november 25-én a művészeti szövetségeket. Ám feladatul kapták a „harmadikutasság" megtagadását, a „klerikális reakció" száműzését!

„Elvi tisztázódást vitás kérdésekben"

Nem lehetett könnyű az 1958-as nagy kirakatperek után is békességgel dolgozni a bévés intézményekben, hiszen (az 1959-ig elhúzódó népbírósági tárgyalások drákói rendeletekkel fogvatartottjaira) külön egységeket szerveztek. A Büntetésvégrehajtási Szemle III. évfolyamának (1959. január) első számában fölvették a kérdést: Mit lehet

kezdeni a régi világban diplomát szerzett értelmiségiekkel, a 60-70 százalékukban polgári származásúakkal, annak tudomásul vételével, hogy marxista-leninista el nem kötelezettségük dacára kapják a legmagasabb állami kitüntetéseket? Mekkora sérelme lehetett az akkori „hűségeseknek", hogy az elismeréseket nem verték az MSZMP ideológiai béklyójába? Kossuth- és mindenféle más díjakat kaptak a „burzsoá nacionalizmus" hívei, miközben nagyfokú értetlenséggel nézhetett szembe a proletár hazafiság. Ám ezeknek történelmi okai vannak! – fejtegette a nacionalizmus hátterét és okait boncolgató szerző, hogy a nemzetközi gőg miatt lehettek efféle szólások: *„Bocskoros oláh..."*, *„Macskaevő olasz..."*, *„A krumpli nem étel, a tót nem ember..."* –, de előfordultak az úgynevezett „nemzeti kommunizmus" híveinek táborában is különvélemények, miszerint: Saját magyar út mellett kardoskodnak!

Valóban dicséretes volt a BSZ ama szándéka, hogy 1958 januárjában alapos részletességgel ismertette *„A katonai büntetőjog kézikönyve"* néhány fejezetét, bár csak azokkal a fejezetekkel foglalkozott, amelyekről minden olvasható a Magyar Közlöny 1958. május 25-i számában, ami a bv. őrség tagjaira vonatkozott. Viszont az 1958. 16. számú törvényerejű rendelet hatálybalépése óta... nagy lett a zavar, hiszen az 1951. évi 31. rendelet 21. §-ának (1) bekezdése szerint: *„A fegyveres és rendészeti testületek tagjai által elkövetett olyan bűncselekmény, amelyre a törvény..."* – fölmenthettek bárkit. Lehetőséget adhatott a *„bv. őrség valamennyi tagjának és a parancsnoki beosztásban lévőknek..."*, hogy az 1959. január 1-jével hatályba lépő új igazságszolgáltatási kézikönyv minden hivatásos kezébe kerülhetett, de ismervén az állomány iskolai fölkészültségét, nem kellett erőltetni a büntetőjogi ismereteket.

Nincs értelme (visszamenőleg) azt latolgatni, hogy a látszólag fontos tanulmány szerzője miért Engels-idézettel kezdve hangsúlyozta „a törvény előtti polgári egyenlőséget", hiszen a jog- és büntetésvégrehajtási gyakorlatban jártas szakemberek okkal legyintettek az „Anti-Dühring"-féle véleményekre. Döbbenetes az a törekvés, hogy mennyire figyelmen kívül hagyták a politikai foglyokat érintő (létező) gondokat... A szerkesztő (Antal Ferenc) „ne csak az igazat, hanem a valódit" törekvése számos alkalommal érzékelhető, de a BVOP Irányelveit nem kerülhette ki sem ő, sem a szerzők. Ez viszont nem fölmentés, mert miféle parancs szerint kellett fogalmazni-közölni ilyen mondatot: *„Az elítéltek előtt úgy az őröknek, mint a nevelőknek az új típusú, szocialista embertípust kell megvalósítani!"* Ezt csupán annak okán említjük, hogy a BSZ majd valamennyi számában azt panaszolták, hogy az előző évhez képest növekedett a fegyelmezetlenséget elkövető fegyőrök száma, viszont kézenfekvő mentség lett: *„Az ellenforradalom után több egységnél olyan elvtársak lettek szolgálatba állítva, illetve nyertek kinevezést, akiknek szakmai tudása nem volt kielégítő..."*

Ennek az esztendőnek derekán javában készültek az MSZMP VII. kongresszusára, miközben a hatalom 1959. április 3-án bejelentette, hogy az Elnöki Tanács részleges közkegyelmet adott – a közbűnteményeseknek is –, ám a folyóiratban ennek nyoma sincs, pusztán az intézmények munkaverseny-felajánlásait ismertették: a Dunai Gombgyár és a Sopronkőhidai Szövőgyár vállalását, a bv. nőtanácsának kezdeményezéseit. Sehol semmi érdemleges téma, illetve mégis: egy U. S. nevű kocsis szökésének történetére ol-

dalakat szántak, miszerint az őr eltűrte: *„Az elítélt munka nélkül, egyik istállóból a másikba vándoroljon!"* A szándékos tréfálkozás akarata nélkül említjük, hogy közben a volt köztársasági elnök, Tildy Zoltán hátralévőségét felfüggesztették, ugyanakkor Mérei Ferenc (10 év), Fekete Sándor (9 év), Litván György (6 év) bírósági döntéseiről hallgattak, nem említették az Újpesti Forradalmi Bizottság tömegperét, amelyben hét vádlottat ítéltek halálra. Csupán néhány kivégzett neve az 1959-es év őszéig: *Angyal Józsefné* (Fried Valéria), július 21., *Csehi Károly*, július 30., *Barabás Tibor, Futó János, Németh József*, október 28. (és még megannyian kerültek bitóra ebben az évben!), de velük sem foglalkoztak a hírekben.

Novemberben újabb szerkesztőváltás történt (dr. Klucsó Béla) és leginkább az olvasószerkesztőket, nyomdai szedőket ingerelhette (?!) az a tömény „gondolat"-sorozat, hogy a vitás kérdések elvi tisztázódása mit is jelentett valójában. Kádár a „büntetés-megbocsátás dialektikájáról" azt szónokolta az 1958. január 28-i beszédében, hogy nincsenek megtorlások, visszamenőleges utalások a „klerikális reakció" kártékonyságára, de a börtönökben az „osztálykülönbségek" szerint is osztályozódtak a minősítések ekkoriban. Nem idézünk semmit az MSZMP KB 1959. október 22-i ülésén elhangzottakból, mert a tudósító (bv. fh.) gyatrán fogalmazott ismertetése (teljes behódolása) miatt csak pironkodhatnának az utódok. Nézzük a „kollektivizálás" indoklását, azt, amit korábban nem akartak erőltetni, hogy a Kádár-kormány az 1956. november 27-i rendeletétől kezdve igyekezett a parasztságot maga mellé állítani. A beszolgáltatás helyére a szabadáras felvásárlást léptették, eltörölték a vetésre vonatkozó előírásokat, átmenetileg felfüggesztették a tagosításokat, 5 holdig engedélyezték az ingatlancserét, és... 1957. júliusától a 250 ezres kisparaszti tömeggel szemben a „meggyőzés" politikáját kívánták alkalmazni.

Az úgynevezett „szocialista mezőgazdaság átszervezése" érzékenyen érintette a bévét, mert az egyenruhában lévők közül rengetegen származtak faluról, tehát pontosítani kellett az adatokat; a tsz-ek részesedése a szántóterületekből 14,6%-ról 36,6%-ra nőtt és 343 ezren léptek a közösbe. Ám a parasztságra nehezedő adminisztratív nyomást nem említették, hasonlítgatták a korábbiakkal (1949–53), és ezt megtehették, hiszen a forradalom leverését követő években jócskán belefáradtak a küzdelembe. A reményvesztettekből az első szakaszban (1958–59 telén) 334 ezren hajtottak fejet. Az országos parancsnok, *dr. Kovács Gyula* ezredes a bv. feladatait mérlegelő tanácskozáson (1960 februárjában) rábólintott az elsődleges feladatokra:

„Továbbra is fokozni kell a burzsoá ideológia elleni harcot, de különösen a nálunk még sok helyen megmutatkozó vallásos ideológia ellen. Ma már nem engedhető meg, hogy a Belügyminisztériumban olyan dolgozók legyenek, akik a vallásos nézeteiket nem tisztázták. Ez ellen határozottan fel kell lépni és az ilyen nézetek tisztázásához a segítséget a parancsnokoknak és a pártszervezeteknek kell megadni ezeknek az elvtársaknak.

Ezek a tények parancsolóan írják elő, hogy fokozni kell az egyéni foglalkozások ütemét. Minden parancsnoknak törekedni kell arra, hogy a beosztottait úgy a szolgálatban, mint szolgálaton kívül megismerjék, és segítsék őket elvi szilárdságuk és politikai műveltségük növelésében."

A hétköznapok valósága azonban nem párhuzamosult a követelményekkel, mert az 5 hónapos pártiskolákon, illetve az állami

oktatás különböző szintjein tett vizsgák általában közepesre sikerültek csupán. Az alaki és a műszaki jellegű kiképzések végződtek eredményesen, de többnyire gondot jelentett a nyomtatott szövegek olvasása az átnevelés hogyanjairól, a vallásosság elleni harcban szerzett tapasztalatokról, a „győzelem fegyvere" célszerűbb ápolásáról. Az 1941 M típusú dobtáras PPS géppisztoly karbantartását igen komolyan vették, gyakran emlegetve a szovjet katonáktól hallott közmondást: *„Az elkényeztetett asszony hamarabb cserben hagy, mint a jól gondozott fegyver!"*

Az esztendő közepétől kevesebbet foglalkoztak az egyházak, papok „ügyeskedéseinek" veszélyességével: a BSZ további számaiban a fegyelemről, rendről, törvényességről, a minőségi munka megkövetéséről, a sikeres szökésekkel kapcsolatos esetismertetésekről esett mindinkább szó. A júliusi számban a folyóirat főszerkesztője (bv. százados) ismertette a közel három éve, hetenként megjelenő Heti Híradó című lap *Olvasóink írják* rovat körül kialakult vitát. Nézzük a (régi!) válaszokat:

„A levelezés csak akkor éri el a célját, ha tudjuk, hogy az elítélt által leírt gondok mennyire őszinték, mennyire helytállóak. A szerkesztőség minden esetben nem győződhet meg erről, erre nincsen módja. Ezért rendelte el az országos parancsnok elvtárs 16. számú parancsában, hogy minden egyes levelet a nevelő véleményével köteles ellátni. E parancsnak a nevelők többsége nem tesz eleget, vagy nem azt írják meg, amire szükség van. Pl.: Balassagyarmatról július első napjaiban 12 db levelet kaptunk, amelyeket az elítéltek írtak. Egyetlen egyen sem volt nevelői vélemény. A nevelők ráütötték az »Ellenőrizve« bélyegzőt és olvashatatlanul aláírták.

Mit tartalmazzon a nevelői vélemény?

a) Tartalmazza, hogy az illető által felvetett gondolatok mennyire őszinték: valójában azt a nézetet, álláspontot képviseli-e, amelyeket leírt. Megegyezik-e gyakorlati tevékenységével, munkájával, magatartásával, elítélt társaival való viszonyával stb.

b) A leírt esemény mennyire felel meg a valóságnak, milyen hatással volt az a többi elítéltre, az írás elősegíti-e a nevelői munkát.

c) A leírtak alapján a nevelő milyen tanácsot ad a levél írójának vagy a többi elítéltnek.

A nevelői véleményt közölni fogjuk a levéllel együtt, így elősegíti magának a levél írójának fejlődését, de segíti a többi elítélt nevelését is."

Hadd ne részletezzük a törekvés(ek) végkimenetelét, hiszen a „tavaszi jótékonykodások" miatti hangulatban kit érdekelt, hogy mennyire tartják be a rendeleteket az alig korábban „leszerelt", főleg politikai helyettesekből verbuvált nevelők. Akadt jócskán latolgatni valójuk az érintetteknek, kezdve onnét, hogy az április elsején kihirdetett részleges amnesztiával szabadítottak híreseit (Déry Tibor, Háy Gyula, Jánosi Ferenc, Donáth Ferenc, Péter Gábor, Farkas Mihály, Farkas Vladimir) miképpen lehetne hallgatásra inteni. Az egyéni kegyelemben részesültek szabadulásának híre fölkorbácsolhatná a közvéleményt, ezért rendelettel megszüntették az úgynevezett közbiztonsági őrizetet, kegyelmet adtak az 1952. december 31. előtt háborús vagy népellenes bűncselekményekért életfogytiglanra ítélteknek, ha már 10 évet letöltöttek büntetésükből. De az ÁVH vezetőinek miért? Magyarázatot erre nem adtak, miként az országos napilapok is következetesen elhallgatták a halálos ítéletek végrehajtásának közlését. A Népszabadság 1960 áprilisáig 88 kötéllel

végződő bírói döntést ismertetett, ám a végrehajtásról csak 45 esetben tudósítottak. Idézet Farkas Vladimir könyvéből:

„Bármennyire is furcsa, de se nekem, se apámnak nem jutott eszünkbe, hogy a közelgő 15 éves felszabadulási évforduló alkalmával amnesztiát kaphatunk. 1960. április 1-jén a szokottnál korábban nyitott ajtót Kun törzsőrmester, aki fanyar humorú, kedves, emberséges börtönőrünk volt közel három esztendőn át. Még ágyban feküdtünk, amikor bejött, és a következőket mondta: – Vladimir, ne heverésszen itt, hanem kezdjen becsomagolni, mert mennek haza.

Kun törzsőrmester szeretett viccelődni. Tréfái általában jóízűek voltak. Most azonban felment bennem a pumpa. –Törzsőrmester elvtárs – válaszoltam –, megértem önt, hogy április elsején ugratni akar bennünket, de azért ilyesmivel nem illik viccelődni.

Kun tovább kuncogott: – Értsék meg, magam hallottam reggel a rádióban, hogy az Elnöki Tanácstól egyéni kegyelmet kaptak. Rövidesen megérkezik a Népszabadság. Biztosan abban is benne lesz már."

Terjedelmi okok miatt ne részletezzük, hogy miért tréfálkozhattak tiszthelyettesek hosszú hónapokon át ezredesekkel, tábornokokkal és szólíthatták mindahányukat „elvtárs"-nak, mert ebben az évben is még keményen dúlt az osztálybíráskodás. Nem vethető a folyóirat szerkesztőinek szemére, hogy „faliújság" színvonalú véleményeket közölt főhadnagy, százados, őrnagy szerzőktől: Mit kell tenniük a bv. személyi állományának a letartóztatottak hozzátartozóival! Ne feledjük: 1960 nyara, ősze idején kellett véleményt fogalmazni a „Nagy Októberi Szocialista Forradalom lelkesítő hatásai"-ról, négy esztendővel a levert fölkelést követően a még mindig kimondhatatlan, de végrehajtott halálos ítéletekről.

A Szemle év végi összevont, 11–12. számában terjedelmes szöveggel (9 teljes oldalon) ismertették, hogy a szabályzat 256. §-a szerint tiltott tárgyakból miféléket hipiseltek: A *Váci Országos Börtönben rendezett kiállítás tanulságai* címmel a főszerkesztő felsorolta az elkobzott tárgyakat, a késes halmazát, az egyik házi műhelyben készült (szökéshez alkalmatos) ruhaneműket, fölszereléseket. *„Kit terhel a felelősség, hogy lehet »fusizni« a munkatermekben?"* – fogalmazódott a kérdés, miközben a „kinti" világban takargatták a szörnyű cselekedeteket. A Bécsben kiadott Ungarische Presse Dienst őszi számaiban egyfolytában cáfolták, hogy a Magyar Népköztársaság kormánya kiadott olyan rendeletet, miszerint halálra lehet ítélni és kivégeztetni fiatalkorúakat. Ám „elfeledték" a Népszabadság október 10-i számában közölteket: 1957-ben olyan büntető jogszabályokat hoztak, amelyek alapján a 18 év alattiakat is kötélre lehet juttatni.

A nemzetközi tiltakozás ekkoriban már hihetetlenül megerősödött, hiszen 1958. november 28-án bakó végzett az 1938-ban született Bürgermeister Józseffel, a vele egyidős Berta Attilát 1959. március 28-án vitték bitóra, és kivárták az 1941-ben született Mansfeld Péter nagykorúságát. Biszku Béla belügyminiszter szó szerint vagonokkal hozatott gumibotokat Csehszlovákiából, és az iskolákban tucatjával vállalkoztak pedagógusok a diákok faggatására, hogy családjukban kik, miről beszélnek. Ez a „taktika" Pavel Morozov nevéhez kötődött; az urali úttörő feljelentette családját az NKVD-nél, hogy krumplit dugtak el, és a nagypapa, megtudva unokája árulkodását, végzett a kisfiúval, ám a gyermekből hős lett! Példakép!

A Kádár-kormány istenítettjei bármit

megtehettek ekkoriban. A politikai bosszú elsöpörte a jogi biztosítékokat, esztendőkön át olyanok ítélkezhettek még a felsőbb bíróságokon is, akiknek nem volt jogi diplomájuk. Az úgynevezett „akadémiások" egy év alatt végeztek, és belőlük kerültek ki az ötvenes évek könyörtelen ítélkezői. A hivatalban lévő bírók és ügyészek kétharmada érettségivel sem rendelkezett, de az ún. „operatív megbízhatósághoz" senki nem követelt iskolai papírokat.

A Bv. Szemle számaiban 1961-től mind gyakrabban hangsúlyozták az új Btk. fontosságát: *„A büntetés-végrehajtás során az elítéltek nevelése és a kategorizálás során már nem az osztályhelyzetet, hanem a bűnt elkövető személyében, cselekményében rejlő társadalmi veszélyesség fokát kell alapul venni."* Ám a figyelmesen tallózgató nem feledheti, hogy a börtönökben vulkáni indulatok feszültek az 1960-as, részleges amnesztiát követő hónapokban, okkal lehetett attól tartani: bármikor megismétlődhetnek a váci „rendkívüli események". (Április 7-én az elítéltek 80 százaléka kezdett éhségsztrájkot: a belügyminiszter első helyettese, Földes László intézkedett személyesen a helyszínen.)

Fokozatosan csökkentek a nevelés fontosságát elemző cikkek, de nem azért, hogy helyet szorítsanak az 1961. február 6-án éjszaka letartóztatott 69 pap várható sorsát ecsetelgető dolgozatoknak. Azt sem hangoztatták túlságosan, hogy április 16-án hatályon kívül helyezték az 1957-es népbírósági tanácsokról szóló rendeletet, ám „komoly várakozással tekintettek" az SZKP XXII. kongresszusa „elé", mintegy kapaszkodót várva ideológiai kérdésekben a tennivalókról. Komoly büszkeséggel adták hírül, hogy a második rabnevelő tanfolyamot augusztusban a beiskolázottak 90 százaléka elvégezte, sikeresen vizsgáztak a marxizmus–leninizmus és a bv. szabályzat tantárgyakból. Ami újdonságot jelentett az év vége felé: töprengésre nógathatták a személyi állományt, hiszen ismét napirendre került a „megtorlás", a „bosszú", a „néphatalom védelme" összemosásának felelőssége.

„Ne gyűlöld testvéredet szívedben..."

Az 1848–49-es forradalom és szabadságharc után összesen 112 halálos ítéletet hajtottak végre, és a börtönbüntetések száma is lényegesen alatta maradt az 1956 utáni „gyakorlatnak". A több mint 400 akasztás, valamint a 20 ezer főt meghaladó politikai fogvatartott elhelyezése, munkáltatása stb. komoly feszültséget jelenthetett az intézmények keretein belül, de csak az SZKP kongresszusa és az MSZMP KB 1961. november 12-én hozott határozata a II. ötéves terv elindításáról (a feszült nemzetközi helyzetben) kapott fontos szerepet a Bv. Szemle hasábjain.

A következő évben (1962) azzal a kétségtelenül lényeges szakmai összefoglalóval „indítottak", hogy mifélék is a letartóztatottakról készített jellemzések gyakorlati problémái. A terjedelmes eszmefuttatás lényege, célja azon intelmek fölsorakoztatása, hogy a nevelők a társadalom törvényei ellen vétőkkel foglalkoznak, de a kellő éberség betartását ne tévesszék össze a bizalmatlansággal. A „szocialista humanizmus" ismételgetése főleg azt szolgálta, hogy megmagyarázzák a Párt szándékát, miszerint nem a végrehajtás emberségessége a fő teendő, sokkal inkább a fogvatartottak politikai-erkölcsi (át)nevelése. Komoly feladata volt ebben a Heti Híradó számaiban közreadott riportoknak, tudósításoknak, de a Bv. Szem-

lében rendszeresen tették mérlegre eme sajtótermék hasznosságát, szerkesztési hiányosságait.

A termelékenység fontossága, a szolgálati fegyelem megszilárdításának elve, a rabok között kialakult helytelen nézetek szétzúzásának módszerei, a lőgyakorlatokkal kapcsolatos hogyanok ismételgetése mellett 1962 nyarán is visszatértek a személyi állomány magánéletében tapasztalható felelőtlenségekre, szabálytalanságokra, törvénysértésekre. Meglepő őszinteséggel „tárgyaltak" nem helyeselhető magatartásokat (hadd ne részletezzük), de igencsak elnézően emlegették a „szocialista együttélés" parancsolatait figyelmen kívül hagyókat; a testületben sem lehet mindenki makulátlan a magánéletében. Elképzelhető, hogy ez is hozzátartozott az alkalmanként oldalakat betöltő személyügyi témákkal foglalkozó ideologizálgatásokhoz, mert még mindig számosan ellenezték a káderosztályok ismételt létrehozását.

Csupán érdekességként említjük, hogy majd valamennyi évfolyamban közöltek néhány „vitaindító" cikket, ám a fölkért válaszolók 1962-ben is elégtelen színvonaltalansággal érték el a gerjesztett disputa gyors befejezését. Ám a Bv. Szemle ez évi 10. számában komoly terjedelmet kaptak az MSZMP újabb kongresszusára készülődés jegyében *Az irányelvek olvasása közben*, illetve *Néhány gondolat a szocialista törvényességről* című kritikai vélemények, a korábbi személyi kultusz bírálata. Ezek már egyfajta hattyúdalok lehettek, hiszen novemberben pusztán azt említették jövőbeni feladatnak, hogy a tiszteknél elengedhetetlen az általános műveltség, tessék szépen tanulni, mielőbb megszerezni a középiskolai érettségit. Decemberben – sokaknak váratlanul – az első három oldalon szerkesztői üzenetben értesítették az olvasókat a folyóirat megszűnéséről, hogy 72 szám után a Belügyi Szemle lesz valamennyi BM-dolgozó közös lapja.

Elvégeztetett!

Évtizedek távlatából lehetetlenség azon morfondírozni, vajon a szerzők többsége miért a bv. személyi állományába tartozott különféle rendfokozatokkal, eltitkolva a beosztásokat. Külsős alig akadt, azok is valamiképpen kötődtek a büntetés-végrehajtáshoz ügyészként, orvosként, pedagógusként. Összességében 1957-től 1962-ig 680 cikk látott napvilágot és kezdetben az ideológiai, később a szakmai témák kerültek túlsúlyba, bár a politizálás mindvégig jelen volt. Az MSZMP novemberi, VIII. kongresszusán Kádár János arról szónokolt, hogy *„befejeződött a szocialista társadalom alapjainak lerakása"*, de figyelmeztetett az osztályharc további létezésére.

Hajnal László Gábor